УДК 658.1

О. В. НИЖНИК
Хмельницький національний університет

ЕКОНОМІЧНІ РИЗИКИ ФУНКЦІОНУВАННЯ ПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВ: ОЦІНКА, ПРИЧИНИ ІСНУВАННЯ, ПРОБЛЕМИ УПРАВЛІННЯ

Сформовано систему ризиків функціонування промислових підприємств, наведено їх характеристику. Представлено структурологічну схему управління ризиками формування доходів від виробничої діяльності промислових підприємств. Визначено основні причини виникнення ризиків у сфері формування доходів від виробничої діяльності підприємств.

Ключові слова: економічний ризик, управління ризиками, виробнича діяльність.

O. V. NYZHNYK
Khmelnitsky National University

ECONOMIC RISKS OF INDUSTRIAL ENTERPRISES: EVALUATION, CAUSES OF BEING, MANAGEMENT PROBLEMS

Formed the system of industrial enterprises functioning risks and given their characteristics. Presented the structural scheme of industrial enterprises income formation risks management. Detected the main causes of risks in the area of income from productive activity. Found that to ensure industrial enterprises stable functioning in the current difficult conditions of the domestic economic environment should implement a system of economic risk effective management that will not only determine the causes of the risk function, but also to choose a set of measures to neutralize or minimize their impact.

Keywords: economic risk, risk management, production activities.

Актуальність теми. Сучасне економічне середовище функціонування вітчизняних підприємств виводить на перший план питання забезпечення їм можливості, в першу чергу, стабільної діяльності. Особливо гостро в цьому плані постає питання управління економічними ризиками діяльності суб'єктів господарювання і, зокрема, встановлення основних причин їх виникнення та подолання проблем управління.

Аналіз останніх досліджень. Означена проблема досліджувалась у працях В. І. Векленко, І. М. Зеліско, М. С. Клапків, К. І. Тарасової, О. В.Шишкіної [1–5] та ін. Незважаючи на широкий спектр досліджень питань управління економічними ризиками промислових підприємств, підняті у статті питання не втрачають своєї актуальності і потребують розгляду в новому контексті, особливо з огляду на зміни вітчизняного економічного середовища.

Метою статі є класифікація ризиків функціонування промислових підприємств за ознаками: організаційні, економічні та соціально-політичні; обґрунтування причин їх виникнення; визначення основних проблем управління на оперативному та тактичному рівнях.

Виклад основного матеріалу. Оцінку і аналіз ризиків здійснення господарської діяльності, формування доходів підприємствами, а також розробку механізмів їх моніторингу і управління необхідно здійснювати з позицій:

– певного задоволення споживчого попиту;
– збільшення платоспроможності і фінансової стійкості підприємств;
– підвищення конкурентоспроможності підприємств;
– ефективного розвитку регіонального ринку, на якому діють промислові підприємства.

Управління процесами формування, акумуляції і цільового використання доходів підприємства має здійснюватися на регіональному та мікрорівнях самих підприємств, а також, певною мірою, посередниками і споживачами асортиментного ряду їх продукції.

Дослідження перспектив підвищення ефективності формування доходів діяльності промислових підприємств і механізмів їх розвитку необхідно здійснювати з погляду можливостей регулювання, з позицій ситуативного менеджменту механізмів господарювання самих підприємств. Система моніторингу і управління ризиками діяльності промислових підприємств за сучасних умов господарювання повинна містити оцінку і аналіз економічних, організаційних, соціально-політичних та інших ризиків (табл. 1).

Механізми моніторингу, оцінки і управління сукупністю даних ризиків формуються на рівні самого підприємства, у сфері розробки його економічної, товарної політики, а також концепції економічної безпеки країни.

Величина сукупного ризику функціонування промислових підприємств і процесу формування їх доходів за останній період зросла у півтора рази. В системі ризиків найбільша питома вага припадає на економічні і соціально-політичні ризики (73%).

Особливо важливими є:

1) серед соціально-політичних ризиків – значний розвиток ринку фальсифікованої продукції, зростання тінізації економіки, тарифне і нетарифне регулювання зовнішньоекономічної діяльності,

неефективність державної підтримки вітчизняних товаровиробників, відсутність дієвих;

Таблиця 1

Система ризиків функціонування промислових підприємств

	ВИДИ РИЗИКІВ	Питома вага, %
СОЦІАЛЬНО-ПОЛІТИЧНІ РИЗИКИ	1. Недосконалість державного контролю за системою стандартизації і сертифікації промислової продукції	3
	2. Відсутність концепції економічної безпеки держави і регіонів	5
	3. Великомасштабний розвиток ринку фальсифікованої продукції, тінізація економіки	6
	4. Неефективність державної підтримки вітчизняних товаровиробників	4
	5. Відсутність дієвих механізмів регулювання вітчизняних товарних ринків	3
	6. Падіння платоспроможного попиту населення	5
	7. Зростання бідності, падіння рівня життя населення	5
	8. Трансформація споживчих переваг на товарних ринках	3
	9. Розшарування суспільства, зниження рівня споживання промислових товарів	4
	10. Зниження реальної зарплати майже втричі, неможливість забезпечення прожиткового мінімуму	5
ЕКОНОМІЧНІ РИЗИКИ	1. Недосконалість сучасної ринкової інфраструктури	8
	2. Поглиблення фінансової кризи вітчизняної економіки	6
	3. Дисбаланс цін на товари і рівня реальної заробітної плати населення	5
	4. Відсутність обґрунтованої економічної концепції розвитку вітчизняних підприємств	8
	5. Деструктивність механізмів розвитку державної концепції економічної безпеки	6
ОРГАНІЗАЦІЙНІ РИЗИКИ	1. Деструктивний характер податкової політики	5
	2. Зниження конкурентоспроможності мережі торговельних підприємств, втрата частки ринку	5
	3. Монополізм неофіційних структур, що здійснюють контроль над цінами	4
	4. Панування посередників і трейдерів, що диктують свої умови товаровиробникам	5
	5. Відсутність механізмів розвитку вітчизняної сировинної бази	3

2) серед організаційних ризиків – панування посередників і трейдерів, що диктують свої умови товаровиробникам, зниження конкурентоспроможності мережі торговельних підприємств, втрата частки ринку, деструктивний характер податкової політики;

3) серед економічних ризиків – відсутність обґрунтованої економічної концепції розвитку вітчизняних підприємств легкої промисловості, недосконалість сучасної ринкової інфраструктури; деструктивність механізмів розвитку державної концепції продовольчої безпеки, поглиблення фінансової кризи вітчизняної економіки; падіння платоспроможного попиту населення, зниження реальної заробітної плати до рівня, що не забезпечує прожитковий мінімум, розшарування, диференціація суспільства.

Така сукупність ризиків формування доходів від виробничої діяльності має місце для більшості промислових підприємств. Проте, необхідно відзначити наявність специфічних ризиків в розрізі галузевої специфіки підприємств .

Фундаментальні ризики властиві більшості елементам економічної системи і слабо піддаються страхуванню. На відміну від них, специфічні ризики можуть бути пов’язані з окремими підприємствами, сегментами і складовими регіонального ринку, на якому діє промислове підприємство. У якості специфічних ризиків формування доходів від власної діяльності підприємств легкої промисловості, вважаємо за необхідне виділити: законодавчо-правові, економічні, фінансові, політичні, організаційні, соціальні.

Законодавчо-правові ризики можуть торкнутися відміни податкових пільг, необґрунтованого посилення контролю з боку податкових органів, деструктивного державного втручання в механізми функціонування виробничого підприємства.

Негативна дія системи економічних і фінансових ризиків на функціонування промислових підприємств може виражатися в погіршенні податкового та інвестиційного клімату, труднощах і неможливості залучення кредитних ресурсів, непогашенні дебіторської заборгованості й інших чинниках, які перешкоджають ефективному розвитку регіональної торгівлі і вітчизняних товаровиробників.

Організаційні ризики формування доходів від виробничої діяльності підприємств, головним чином, виявляються недосконалістю і неефективністю існуючої ринкової інфраструктури, що дозволяє посередникам і трейдерам нав’язувати торговим структурам і виробникам вітчизняних товарів свої умови і

перешкоджати ефективному розвитку їх реалізаційної політики.

Негативний вплив соціально-політичних ризиків, труднощі в їх відстеженні і управлінні виражаються в прогресуючому розвитку ринку фальсифікованих товарів, зростанні несанкціонованого імпорту низькоякісних виробів і сировини для вітчизняних підприємств, нездатності держави стабілізувати дані процеси. Сукупність даних ризиків робить опосередкований негативний вплив на процеси формування вищезазначених доходів від операційної діяльності промислових підприємств шляхом скорочення споживчого попиту, значних змін в структурі споживання товарів унаслідок падіння купівельної спроможності, погіршення якості і рівня життя більшої частини населення.

Ступінь ефективності управління ризиками формування доходів від діяльності підприємств визначається тим, наскільки успішно вони здійснюють виробничо-збутову діяльність, нарощують обсяги виробництва і реалізації, наповнюють ринок високоякісними і доступними за ціною товарами, які задовольняють широкий спектр потреб й споживчих переваг.

Специфіка сучасних умов господарювання, невизначеність законодавчо-правового поля діяльності примушує суб'єкти господарювання пристосовуватися і до бездіяльності керівників, контролюючих органів, і до засилля перекупників і посередників, що не дають вітчизняним товаровиробникам вільно вийти, функціонувати та зміцнювати свої позиції на ринку. За таких умов, набувають об'єктивного характеру механізми вирішення протиріч між постійним сукупним ризиком підприємницької діяльності і її стійким розвитком. Деякі підприємства, не витримують конкурентної боротьби, банкрутують, а їх ресурси в тій або іншій формах змінюють власника.

Процес управління системою ризиків функціонування промислових підприємств і формуванням доходів від їх діяльності можна представити у вигляді структурно-логічної схеми (рис. 1).

Початковим етапом процесу управління ризиками є розробка загальної стратегії формування і ефективного розвитку промислових підприємств. Далі розробляються загально-стратегічні напрями, здійснюється прогнозування вірогідності настання ризикових ситуацій з урахуванням галузевої специфіки підприємств. Наступним етапом є загальна оцінка рівня сукупного ризику. Далі – розробка конкретних функціональних механізмів управління для кожної складової, або їх сукупності. На завершальних етапах алгоритму знаходиться організація контролю та здійснення функціонального аналізу ефективності управління ризиками.

Рис. 1. Схема управління ризиками формування доходів від виробничої діяльності промислових підприємств (джерело: систематизовано автором на основі [1–3])

Серед основних причин виникнення ризиків у сфері формування доходів від виробничої діяльності промислових підприємств слід виділити:

– неефективність маркетингової політики і збутової діяльності підприємств;

– наявність тіньових механізмів у формуванні доходів підприємств;

– низький рівень економічної відповідальності керівництва підприємств у процесі формування, розподілу та цільового використання доходів від виробничої діяльності;

– слабка можливість держави захистити вітчизняних товаровиробників від несанкціонованого імпорту низькоякісної продукції;

– зростання ринку фальсифікованої продукції;

– недостатність розвитку вітчизняного ринку сировини для промислових підприємств;

– відсутність ефективної цінової політики;

– слабка врегульованість кон'юнктурної сезонності коливання цін;

– зниження конкурентоспроможності продукції;

– відсутність рівноправності і гарантій товаровиробника у взаємодії з елементами ринкової інфраструктури;

– необґрунтована кількість посередників у процесі просування продукції від виробника до кінцевого споживача.

Для мінімізації прояву сукупності ризиків необхідне: формування ефективних реалізаційних механізмів в галузі; впровадження прозорих схем обліку витрат і доходів від операційної діяльності підприємств; впровадження ефективних прийомів ціноутворення і форм розрахунків; мінімізація кількості оптовиків і перекупників в ланцюзі просування товару до споживача; формування ефективних механізмів просування вітчизняної продукції на зовнішній ринок.

Політика держави у сфері функціонування промислових підприємств має бути спрямована на те, щоб у міру збільшення виробництва продукції збільшувати обсяги її реалізації, а головне, нарощувати експортний потенціал. Цього результату можна досягти за рахунок ефективного захисту вітчизняних підприємств від іноземних виробників, стимулювання експорту, підтримки вітчизняних товаровиробників, зниження податкового навантаження тощо.

Основним мотивом для регулювання економічних ризиків є недосконалість ринкової економіки, тобто неспроможність конкуренції перехідного періоду, об'єктивні і суб'єктивні чинники зовнішньої дії, тіньові механізми господарювання та економічна відповідальність управління економічним потенціалом промисловості.

Висновки з цього дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Таким чином, для забезпечення стабільного функціонування в сучасних складних умовах вітчизняного економічного середовища промисловим підприємствам необхідно впроваджувати системи ефективного управління економічними ризиками, що дозволить не лише визначати причини виникнення ризиків функціонування, але і обирати комплекс заходів для нейтралізації або мінімізації їх впливу.

Література

1. Векленко В. И. Риск как экономическая категория / В. Векленко, Э. Своински // Экономические науки. – 2008. – № 9. – С. 82–84.

2. Зеліско І. М. Ризики та загрози в діяльності аграрно-промислових компаній / І. М. Зеліско // Ефективна економіка. – 2014. – № 12. – С. 36–39.

3. Клапків М. С. Питання етимології економічного ризику / М. С. Клапків // Фінанси України. – 2001. – № 4. – С. 14–20.

4. Тарасова К. І. Кількісна оцінка ризиків у підприємницькій діяльності / К. І. Тарасова // Наука: економіка, політологія, історія. – 2011. – № 24 (149). – С. 3–11.

5. Шишкіна О. В. Управління фінансовими ризиками в системі економічної безпеки промислових підприємств / О. В. Шишкіна // Сучасні концепції, передумови та перспективи розвитку підприємств України : колективна монографія / під ред. К. Ф. Ковальчука. – Дніпропетровськ : ІМА-прес, 2012. – С. 251–263.

References

1. Veklenko V. Y. Rysk kak ekonomycheskaya katehoryya, Ekonomycheskye nauky, № 9, 2008, pp. 82–84.

2. Zelisko I. M. Ryzyky ta zahrozy v diyal'nosti ahrarno-promyslovykh kompaniy, Efektyvna ekonomika, № 12, 2014. pp. 36–39.

3. Klapkiv M. S. Pytannya etymolohiyi ekonomichnoho ryzyku, Finansy Ukrayiny, № 4, 2001. pp. 14–20.

4. Tarasova K. I. Kil'kisna otsinka ryzykiv u pidpryyemnytskiy diyalnosti, Nauka: ekonomika, politolohiya, istoriya, № 24, 2011, pp. 3–11.

5. Shyshkina O. V. Upravlinnya finansovymy ryzykamy v systemi ekonomichnoyi bezpeky promyslovykh pidpryyemstv, Suchasni kontseptsiyi, peredumovy ta perspektyvy rozvytku pidpryyemstv Ukrayiny: kolektyvna monohrafiya, Dnipropetrovsk, IMA-pres, 2012, pp. 251–263.

Надійшла 13.05.2015; рецензент: д. е. н. Нижник В. М.